

Complexnummer: 520218

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Sluizencomplex

Aantal complexonderdelen

2

Monumentnummers van complexonderdelen

520219, 520221

Woonplaats

Appelscha

Gemeente

Ooststellingwerf

Provincie

Fryslân

Locatie van het hoofdobject

Vaart Nz 149, 8426 BA te Appelscha

Complexomschrijving

Inleiding

Het complex Damsluis bestaat uit een SCHUTSLUIS gebouwd in 1894 en een SLUIS-WACHTERSHUIS gebouwd in 1894, respectievelijk in en aan de Appelschastervaart. De vaart is het verlengde van de Opsterlandse Compagnonsvaart vanaf het Achtste of Bovenstverlaat in Appelscha, waarnaar de vaart ook werd genoemd. De Opsterlandse Compagnonsvaart is in de 19de eeuw overgenomen door de provincie ten behoeve van de verbetering van de waterlossing vanuit Drenthe en voor het verbeteren van het net van waterwegen. Door het graven van de verbinding bij de zogenaamde Damsluis tussen Appelscha en de Witte Wijk én tevens op de provinciegrens van Friesland en Drenthe kwam een rechtstreekse verbinding met het Drentse kanalenet tot stand. Aan de totstandkoming van de verbinding herinneren in de sluiswachterswoning twee tegeltableaus met jaartal en berijmd opschrift van de fa. Rozenburg uit Den Haag. Het merendeel van de waterstaatkundige complexen van sluis, soms met brug, en sluiswachterswoning is ingrijpend gewijzigd en dientengevolge niet ge-selecteerd. De Damsluis is een karakteristiek voorbeeld van een gestandaardiseerd sluiscomplex van de tekenkamer van de Provinciale Waterstaat.

Waardering

Het complex Damsluis, dat bestaat uit een schutsluis en een sluiswachtershuis en dat in het laatste kwart van de 19de eeuw is gerealiseerd, is van algemeen cultuurhistorisch belang:

- als bijzondere uitdrukking van de sociaal-economische geschiedenis van de streek, die samenhangt met de turfvaart,

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- als bijzondere uitdrukking van de waterstaatkundige ontwikkeling, die samenhangt met de verbetering van het net van waterwegen in Zuidoost Friesland dat de provincie verbindt met Drenthe,
- als karakteristieke gestandaardiseerde typologische eenheid van sluis en sluiswachtershuis,
- vanwege de hoge mate van visuele en architectonische gaafheid van het complex en van de onderdelen ervan,
- vanwege de redelijke mate van zeldzaamheid van een dergelijk ensemble langs dit kanaal.

Monumentnummer*: 520219

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	11 september 2000
Kadaster deel/nr	82804/9

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>		
Appelscha	Ooststellingwerf	Fryslân		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Makkinga	K			538

Omschrijving**

Inleiding

Het SLUISWACHERSHUIS is in 1894 gebouwd in opdracht en naar standaardontwerp van de Provinciale Waterstaat. De bouw van de woning hield direct verband met de ruiming van de dam in de vaart en de aanleg van de zogenaamde Damsluis ter plaatse. Dit blijkt ook uit de opschriften op tegeltableaus in het woonhuis. De woning is georiënteerd op het vaarwater met de schutsluis. Het woonhuis ligt op een ruim erf met aan de achterzijde een ruime tuin. Aan de achterzijde is een houten portaal aangebouwd, dit valt buiten bescherming van rijkswege.

Omschrijving

De plattegrond van de dienstwoning is in de vorm van een winkelhaak. De woning bestaat uit één bouwlaag onder een samengesteld zadel/schilddak. Het pand is voor-namelijk opgetrokken in bruine bakstenen. De plint is beraapt met portlandcement en met beroete bakstenen zijn horizontale banden aangeduid, regelmatig over de gevels verdeeld. Bovendien is deze pigmentering toegepast als verlevendiging op de imitatie-sluitsteen en op de liggende koppenlaag boven de segmentboog. Het samengestelde zadel/schilddak met een ruim overstek is belegd met ge-smoorde gegolfde Friese pannen. De windveer van de topgevel is voorzien van een sierlijst; de gootlijsten zijn thans vlak. Op de hoeken van de om-gaande gootlijsten zijn eenvoudige, blokvormige decoraties, zonder knop, aangebracht. Op de hoeken van de nok zijn houten afdekkingen over de koningstijlen geplaatst; aan de topgevel een aangepunte hangende makelaar bekroond met siersmeedwerk en windvaan waarin het jaartal 1894 is uitgezaagd. Bijna alle vensters in de voor- en zijgevels hebben een natuurstenen lek-dorpel en zijn afgesloten door een segmentboog met een trommelveld bestaande uit siermetselwerk van bruine, rode en gele baksteentjes. De oorspronkelijke ramen, drie-ruits in de zijgevels en zes-ruits in de voorgevel, hebben buitenluiken. De voordeur in de krimp heeft een paneeldeur met een twee-ruits bovenlicht. Nieuwe vensters zijn aangebracht in de noordwestgevel en in de zuidwestelijke geveltop. De achtergevel is gewijzigd door de aanbouw van een houten voorportaal. In het dakschild erboven is een drielicht-dakkapel met plat dak. In het zuidwestelijke dakschild is boven de deur een dakkapel onder zadeldak. Het INTERIEUR is gewijzigd. In de gang hangen twee tegeltableaus, die oorspronkelijk dienden als

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

schoorsteenmantelversiering, met de opschriften: ANNO 1894; De oudheid zocht in scheiding kracht, Deez tijd eischt vrij verkeer, Dies werd de sluis tot stand gebracht, Die Friesland strekt tot eer. Waar eeuwen was de Drentsche scheid, En doorvaart werd gemist, Was 't Frieslands wil en haar beleid, Die 't lot des dams beslistt'. De Staat en Drenthe werkten meê, Door ruiming van den Wijk, Zoo is de oude scheiding reê, Verdwenen uit het Rijk.

Waardering

De sluiswachterswoning uit 1894 is van cultuurhistorisch en typologisch belang:

- als essentieel onderdeel van het waterstaatkundige complex de Damsluis,
- als typologisch voorbeeld van de gestandaardiseerde dienstwoning van de Provinciale Waterstaat,
- vanwege de redelijke mate van gaafheid van het exterieur van de dienstwoning,
- vanwege de historisch-ruimtelijke relatie met de vaarverbinding tussen Friesland en Drenthe,
- vanwege de hoge mate van visuele gaafheid.

\t

Hoofdcategorie

Weg- en waterbouwkundige werken

Subcategorie

Waterkering en -doorlaat

Functie

Sluiswachterswoning (C)

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 520221

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	11 september 2000
Kadaster deel/nr	82804/26

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>		
Appelscha	Ooststellingwerf	Fryslân		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Makkinga	L			96

Omschrijving**

Inleiding

De SLUIS met brug werd aangelegd als uitwerking van de plannen voor de ver-betering van de 'Binnenlandschen Waterstaat' door de Provinciale Waterstaatsdienst. Eén van die plannen behelsde de verbinding van de Friese vaarwegen met die van Drenthe met name ten behoeve van de turfvaart. Bovendien kon op deze wijze een beheerste afwatering van het hoger gelegen Drenthe worden bewerkstelligd. Een belangrijke stap werd in 1894 gezet door de ruiming van de dam tussen de Witte Wijk en de Appelschastervaart, die een voortzetting was van de Opsterlandse Compagnonsvaart. De sluis is in de jaren '60 ingrijpend hersteld, waarbij nieuwe materialen zijn gebruikt en nieuwe lantaarns zijn geplaatst. Nadien is de brug in his-toriserende trant vernieuwd.

Omschrijving

De sluismondingen aan weerszijden van de sluis kolk liggen asymmetrisch ten opzichte van elkaar. De vloer van de sluis bestaat uit beton. De sluiswanden zijn opgemetseld met klinkerbakstenen en afgesloten door een streklaag waarop een geleidestang, met pantserbetonnen hoekverstevingen en dekplaten op de sluishoofden. Op de sluishoofden staan rinketten, ten behoeve van het waterlossen zonder te schutten. De sluisdeuren bestaan uit een raamwerk van geklonken balkijzer met een bekleding van plaatijzer; op de sluisdeur is een balustrade. De walkanten zijn bestraat met stoeptegels; langs de kolk zijn ijzeren bolders ingegraven. Op de rechterzijde staan langs de sluis kolk twee straatlantaarns. Stroomopwaarts, buiten de sluis, is een bruggehoofd met een ophaalbrug. De vleugelmuren van de landhoofden zijn ingezwenkt en hebben een trap naar boven. In de muur van het linkerlandhoofd is een gedenksteen aangebracht met het jaartal: 1894. De balustrades op de landhoofden zijn oorspronkelijk.

Waardering

De zogenaamde Damsluis uit 1894 is van cultuurhistorisch belang:

- als bijzondere uitdrukking van de sociaal-economische ontwikkeling van Zuidoost Friesland, die samenhangt met de turfvaart,

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- als bijzondere uitdrukking van de waterstaatkundige ontwikkeling, die samenhangt met de sedert 1876 tot stand gekomen verbetering van het net van waterwegen in Zuidoost Friesland dat de provincie verbindt met Drenthe,
- vanwege de historisch-ruimtelijke relatie met de Drentse vaart op de grens van Friesland en Drenthe,
- vanwege de hoge mate van visuele gaafheid in samenhang met de sluiswachterswoning,
- vanwege de redelijke mate van zeldzaamheid en als exemplarische voorbeeld van de sluizen in dit vaarwater.

Hoofdcategorie

Weg- en waterbouwkundige werken

Subcategorie

Waterkering en -doorlaat

Functie

Sluis